

Turinys

- ▶ ĮVADAS / 3
- ▶ KAS YRA ATPASAKOJIMAS? / 4
- ▶ 1 atpasakojimas (išsamusis). Jonas Biliūnas. *Kūdikystės sapnai* / 7
- ▶ 2 atpasakojimas (išsamusis). Šatrijos Ragana. *Irkos tragedija* / 11
- ▶ 3 atpasakojimas (glaustasis). Kazys Boruta. *Jurgio Paketurio klajonės* / 15
- ▶ 4 atpasakojimas (glaustasis). Broliai Grimai. *Kaukai* / 19
- ▶ 5 atpasakojimas (atrenkamasis). Frensis Hodžson Bernet. *Paslaptingas sodas* / 23
- ▶ 6 atpasakojimas (atrenkamasis). Jurgis Jankus. *Miške* / 27
- ▶ 7 atpasakojimas (kūrybinis). Petras Cvirka. *Vaikų karas* / 31
- ▶ 8 atpasakojimas (kūrybinis). Vladas Dautartas. *Žydrieji jungos* / 35
- ▶ 9 atpasakojimas (kūrybinis). Luisas Kerolis. *Alisa stebuklų šalyje* / 39
- ▶ ATPASAKOJIMO VERTINIMO NORMOS 5–8 KLASĖSE / 43
- ▶ LITERATŪROS SAŲOKŲ ŽODYNĖLIS / 45

Sveiki, penktokai, tėveliai, mokytojai!

Jūsų rankose atpasakojimų sąsiuvinis. Atpasakojimas – bene svarbiausias metodas, ugdantis gebėjimą rišliai, nuosekliai kalbėti, mąstyti ir rašyti. Atpasakojant meniniu ir etiniu požiūriu vertingą tekstą galima išmokti kalbos vingrybių ir subtilybių.

Leidinytis parengtas remiantis Lietuvių kalbos ir literatūros pagrindinio ugdymo bendrosios programos reikalavimais. Jo tikslas – mokyti atpasakoti tekstą, suteikti įgūdžių, kaip tai padaryti. Leidinyje pateikiamos devynios programinių literatūros kūrinių ištraukos – atpasakojimų tekstai (pirmas ir paskutinis atpasakojimai gali būti kontroliniai arba diagnostiniai, skirti mokinių gebėjimams nustatyti mokslo metų pradžioje ir pabaigoje).

Prie kiekvieno atpasakoti parinkto teksto pateikiama užduočių, padėsiančių išvelgti ir suvokti svarbiausius teksto aspektus ir pasirengti tą tekstą atpasakoti. Užduotys įvairios, priklausančios nuo atpasakojimo rūšies: skirtos literatūros žinioms pakartoti, aukštesniems mokinių pasiekimams ugdyti, ugdymo procesui individualizuoti, gramatikos taisyklėms prisiminti, kūrybiškumui skatinti ir lavinti... Parinktas nevienodas užduočių skaičius – tai nulėmė atpasakojimo sudėtingumas. Užduotys nevertinamos, nes jos yra tik pratybos prieš pagrindinį darbą – atpasakojimą. Atliekant užduotis patariama remtis „Literatūros sąvokų žodyneliu“ (jį rasite leidinio gale). Atsakymus galima pasitikrinti leidyklos „Šviesa“ svetainėje (www.sviesa.lt). Dažniausiai tai rekomendacinio pobūdžio atsakymai, nes mokiniai juos turės suformuluoti patys.

Kadangi lavinimo siekiamybė – ugdyti mokinių kūrybingumą, kiekvieno atpasakojimo pabaigoje pateikiama „Kūrybinio impulso“ užduotis. Ši užduotis nėra privaloma, jos paskirtis – paskatinti mokinį į tekstą pažvelgti kitaip. Atsakymuose pateikiama užuominų ir patarimų, kaip tai būtų galima padaryti.

Atpasakojimus galima rašyti klasėje arba namie, su mokytojų, tėvų pagalba arba savarankiškai. Rekomenduojama atpasakojimo apimtis – 150 žodžių. Jei mokinys rašys išsamų atpasakojimą, jo skaitomo arba klausomo ir rašomo teksto apimtis bus panaši (apie 150 žodžių). Jei mokinys rašys glaustąjį arba atrenkamąjį atpasakojimą, jo skaitomo arba klausomo teksto apimtis bus didesnė, rašydamas jis turės sumažinti apimtį iki maždaug 150 žodžių. (Apie atpasakojimų rūšis skaitykite teorinėje leidinio dalyje „Kas yra atpasakojimas?“)

Mokinių darbai vertinami remiantis „Atpasakojimo vertinimo normomis 5–8 klasėse“ (lentelė leidinio gale). Vertinant atpasakojimų rašybą ir skyrybą taisomos visos klaidos, bet tie dalykai, kurių mokiniai dar nesimokė, akivaizdūs apsirikimai ir rašančiojo nuožiūra padėti skyrybos ženklai, jeigu jie neprieštaruoja skyrybos taisyklėms, klaidomis nelaikomi.

Atpasakojimo tekstas mokiniams turėtų būti tarsi atrama, padedanti samprotauti, aprašyti, pasakoti. Labai svarbu laužyti atpasakojimo stereotipus (kai kas teigia, kad atpasakojimas – tik mechaniskas teksto atkartojimas), nes atpasakojimas – tai ir teksto analizė, ir žodyno plėtimas, ir gramatinių konstrukcijų mokymasis, ir autoriaus stiliaus suvokimas...

Atpasakoti tenka kone kasdien: namiškiams – kaip sekėsi mokykloje, draugams – matytą filmą, mokytojui – skaitytą knygą... Tikriausiai kiekvienas pažįstate žmogų, kurio labai įdomu klausytis, nes jis moka vaizdžiai ir įtaigiai pasakoti. O juk to galima išmokti! Reikia tik SKAITYTI → SUVOKTI → NAGRINĖTI → ATPASAKOTI.

Nuoširdžiai linkiu sėkmės!

Autorė

3. Išsiaiškink neaiškių žodžių, frazeologizmų, perkeltine prasme vartojamų žodžių, posakių (jei jų yra) reikšmes.
4. Išsiaiškink, kokio tipo atpasakojamas tekstas.
 - / Pasakojimas – tokio tipo tekstas, kuriame nuosekliai pasakojami tikri ar įsivaizduojami įvykiai. Pasakojama plačiai, išsamiai ir paeiliui. Pasakojant atskleidžiamas įvykis. Jis ir sudaro pasakojimo pamatą.
 - / Aprašymas – tokio tipo tekstas, kuriame išsamiai atkuriamas regimasis vaizdas ar nuosekliai atskleidžiami kiti pojūčiai (klausos, uoslės, skonio, lytėjimo).
 - / Samprotavimas – tokio tipo tekstas, kuriame atskleidžiami įvairūs apmąstymai, apibendrinimai, vertinami veikėjų veiksmai ir poelgiai ir pan. Samprotaujant aptariami dalykai nuosekliai argumentuojami: plėtojami teiginiai, jie pagrindžiami, vertinama ir daromos išvados.
5. Nurodyk, kas tekste atskleidžia temą ir pagrindinę mintį. Suformuluok temą ir pagrindinę mintį.
6. Sudaryk planą, kuriuo remdamasis atpasakosi tekstą.

Kaip atpasakoti meninį tekstą?

1. Pirmiausia atkreipk dėmesį į teksto sandarą: išsiaiškink, kur yra įžanga, veiksmo užuomazga, veiksmo eiga, kulminacija, atomazga.
2. Turinį atpasakok savais žodžiais, nuosekliai, nepamiršk esminių dalykų:
 - / kur ir kada vyksta veiksmas, apie kokį įvykį kalbama (vaizdais kuriamas išorinis pasaulis, mintys ir jausmai atskleidžia vidinį pasaulį),
 - / kokie pasakojamos istorijos veikėjai (kas yra pagrindinis veikėjas? kaip jis atrodo? kokios jo charakterio savybės? kaip jis susijęs su kitais veikėjais? kokios išorės ir elgesio detalės atspindi jo charakterį?),
 - / kokia nuotaika vyrauja kūrinyje (nuotaika kuriama aprašant aplinką, veikėjų ar pasakotojo jausmus ir veiksmus),
 - / kokios išvados daromos kūrinio pabaigoje.
3. Kalbėk ir rašyk gyva, vaizdinga, įtaigia kalba (nepamiršk vartoti vaizdingųjų veiksmažodžių, epitetų, palyginimų ir kitų kalbinės raiškos priemonių).
4. Nenukrypik nuo atpasakojamo teksto tipo (samprotavimo, aprašymo, pasakojimo).
5. Jeigu nenurodomas veiksmažodžių laikas ir asmuo, atpasakok būtojo kartinio laiko trečiuoju asmeniu.

Pagal Astą Kibildienę, Astą Leskauskaitę, Ingridą Visockienę

Jonas Biliūnas

KŪDIKYSTĖS SAPNAI

Ištrauka

Perskaityk tekstą, atlik užduotis ir pasirenk rašyti smulkųjį (išsamųjį) atpasakojimą.

Dar ir dabar kaip gyva stovi man akyse Baltruviene, aštuonių dešimtų metų senutė. Sunki amžiaus našta ir vargų jungas nulenė žilą jos galvą žemyn, išvagojo raukšlėmis kadai gražų veidą ir silpstančion rankon įspraudė kreivą, šakotą lazdele. Baltu nuometu apsirišusi, kailiniais apsilvilkusi, greit eina ji rudens dieną gatve, susikūprinusi, savo lazdele pasiramsčiuodama.

– Senut, kur tamsta eini? – klausiamo, prilėkę prie jos ir apstoję aplinkui.

Maloniai žiūri ji į mus, mažučius, jos veidas prašvinta, akys juokias; glostydama mūsų galvas, ji sako:

– Vakar parnešiau Petrienei mažutį sūnelį, tai dabar einu aplankyti, eikite kartu, ir jums parodysiu „lėlę“...

Ir ji kuone tekina eina toliau, o mes stovim nusiminę ir nežinom, kas daryti. Pagaliau susitarę einam pas Petrą, ilgai stovime priemenėj, nei vienas nedrįsdamas pirmas eiti vidun, iš palengvo praveriame duris, kumšydami vienas kitą, bailiai sueiname gryčion, nusiimame nuo savo galvų kepures ir, susigūžę kaip maži ančiukai, sustojame prie durų, nežinodami, ar čia pasilikti, ar eiti toliau. /151 žodis/

1 Išsiaiškink ir užrašyk pabrauktų žodžių reikšmes. Remkis „Dabartinės lietuvių kalbos žodynu“ (lkiis.lki.lt/dabartinis).

Jūngas –

Išvagóti –

Núometas –

Tėkinas –

Priemenė –

Kumšyti – kumšėti – baksnoti ką ranka.

Gryčia –

2 Šatrijos Raganos kalba labai vaizdinga. Savais žodžiais paaiškink pasakymus.

Saulė jau tik puse veido težiūri pro savo auksinio rūmo angą –

Irka pagautomis akimis žiūri į saulutės namą –

3 Kas yra „saulės namas“? Paaiškink savais žodžiais.

4 Rask sakinį, kuriame saulutė lyginama su Irka. Išrašyk epitetus.

Saulutė

Irka

5 Kaip atrodo taksas Džimas? Remdamasis tekstu parašyk kuo daugiau jį apibūdinančių epitetų.

Taksas Džimas buvo nuoširdžiausias ir vienintelis Irkos draugas. Jis buvo juodo plauko,

6 Rask saulės namo aprašymą ir išrašyk du palyginimus.

7 Irkos namai labai skiriasi nuo saulės namų. Rask ir išrašyk tą kontrastą pabrėžiančius antonimus.

8 Pabrauk tekste deminutyvus.

9 Kokio tipo šis tekstas? Apie ką jis? Suformuluok teksto temą.

10 Sudaryk teksto atpasakojimo planą. Formuluok klausimus – plano dalis.

1. Kodėl Irka skubėjo namo?

2.

3.

4.

5.

6.

11 Tekste yra sudėtingos rašybos žodžių. Prisimink rašybos taisykles, rask panašių pavyzdžių.

Žodis	Taisyklė	Pavyzdys
rožių		
angą, ištisa, dieną		
valandėlę		
skubiai, sparčiai		
niūrūs, tamsūs		
namuose, savuosiuose		
kojytes		
įvairiaspalviai		

12 Smulkiai atpasakok tekstą vartodamas dabartinės bendrinės lietuvių kalbos gramatinės konstrukcijas. Rašydamas ir įsivertindamas (tikrindamas) atpasakojimą laiky-
kis pateiktų nurodymų.

- / Parašyk maždaug 150 žodžių išsamųjį atpasakojimą. Žodžius suskaičiuok ir nurodyk jų skaičių.
- / Nenukrypk nuo atpasakojamo teksto tipo (9 užduotis).
- / Laikykis atpasakojimo plano (10 užduotis).
- / Naują mintį pradėk nauja pastraipa.
- / Pasakok būtojo laiko trečiuoju asmeniu.
- / Rašyk taisyklingai (11 užduotis).
- / Vartok vaizdingų posakių, epitetų ir palyginimų (4, 5, 6 užduotis).
- / Remdamasis teksto tema sugalvok atpasakojimo pavadinimą.